

drame, pa je pomembna ugotovitev: doba, ko so v skrivnostni svetlobi poznih Strindbergovih, Ibsenovih, Hauptmannovih dram, Maeterlinka, Rostanda, Verhaerena, Claudela, Wedekinda, Kaiserja, Werfla, Hasencleverja, Wildgansa, ostalih nemških ekspresionistov in Cankarja nastajali Majcnova Kasija, Ivančič, Gradnik, Leskovčevi Plevnar, Sabina, Rona, Macafur, Cerkvénikovi figuri Moža in Žene, Jarčev Vergerij, je obenem z upadanjem povojne živčne psihoze zamrla pri nas kakor večinoma po vsej Evropi. Tej dobi, ki jo je bodisi zgolj literarni, bodisi resnični osebni patos nosil v brezzračne višave, sledi doba, ki jo pomanjkanje patosa drži morda celo preveč pri tleh. V njej nastajajo dela kakor Kreftovi Malomeščani, Kranjčev Direktor Čampa, Brnčičeva drama Med štirimi stenami, ki jih označuje predvsem težnja po družbeni kritiki in satiri. Če se vprašamo, kaj je povzročilo to splošno duhovno preusmeritev, ali bolje, kaj jo povzroča še danes, bodisi v javnem življenju, bodisi v umetnostni panogi, kakršna je dramatika, nam odgovor ni težak. Ali ni usodna zaostritev gospodarskih nasprotij današnjega ekonomskega reda, ki se kaže na vseh področjih materialnega in kulturnega življenja in sega tako v območje naših najosebnějšíh interesov, morala sama po sebi prisiliti današnjega človeka, posebno pa pisatelja, k proučevanju splošnih in aktualnih družbenih problemov? Tu ima svojo osnovo in oporo za razvoj tudi naš novi socialni realizem. Če sta na primer na dramatika preteklega desetletja vplivala predvsem Cankarjeva globoko razgibana čustvenost in individualizem, vpliva na dramatika našega desetletja predvsem njegova družbena kritika in satira. Leskovec je v Juriju Plevnarju po svoje razvil Jermanov osebni etični spor, dočim je na Kreftove Malomeščane vplivala samo ostrina socialne satire Hlapcev.

(*Dalje*)

DR. RAJKO NAHTIGAL

FRANCE BEZLAJ

Ko smo Slovenci ob koncu svetovne vojne dosegli lastno univerzo, se nam ni bilo treba več boriti s prevelikimi začetnimi težavami. Ni se nam bilo treba bati znanstvenega diletantizma, za večino strok smo imeli po tujih vseučiliških raztresenih dovolj domačih strokovnjakov, ki so že uživali sloves v znanstvenem svetu. Največja izbira pa je bila med slavisti, treba je bilo samo določiti najboljše. Ljubljanska slavistika je že takoj v začetku prekosila vse podobne novoustanovljene inštitucije v slovanskih državah in se mogla meriti večinoma z vsemi starejšimi središči slovanskih študij. Velik del zaslug za njen sloves ima sedanji predsednik slovenske akademije, ki se že takoj prvo leto ni obotavljal zapustiti urejenih razmer na graški univerzi in prevzeti kočljivo nalogo organizirati v Ljubljani možnost znanstvenega dela.

Profesor Nahtigal je bil po študiju Jagićev in Jirečkov učenec. Zanimanje stare slavistične šole, ki ji je pripadal tudi Jagić, je bilo osredotočeno na študij cerkvenoslovanskih spomenikov, na panogo, ki jo v ožjem smislu besede imenujemo filologija. Gojili so jo najbolj ruski in dunajski slavisti.

Prava lingvistika je bila prav tako kot paleografija in zgodovina samo pomožna metoda za kritično analizo tekstov. V neki dobi je razvojna nujnost v slavistiki zahtevala podrobno raziskovanje v tej smeri. Danes je na tem polju ostalo le malo nerešenih vprašanj, ki jih pa najbrže nikoli ne bo mogoče pojasniti. Že v dobi, ko je študiral Nahtigal, so bila večinoma vsa temna mesta v cerkveno slovanski književnosti dognana in pojasnjena, mlajši generaciji filologov je ostala samo naloga, da s podrobno in kritično analizo ugotove zadnje nejasnosti in popravijo presplošno ali nasprotujoče si trditve klasične slavistične šole. Mnogo temeljitega poznanja in izredne kritičnosti je moral imeti mlad znanstvenik, ki je hotel nadaljevati delo v tej smeri.

Nahtigal se je odlikoval že kot študent. Še novinec je v seminarju predaval o kavzalnem neksusu med akcentom in vokalno kvaliteto v slovenščini, torej o temi, ki se je do takrat ni še nihče resno lotil. Jagić je nameraval študijo dati v tisk, toda radi različnih okoliščin ni nikoli izšla. Pozneje ga je potegnil za seboj učiteljev vpliv in se je ves posvetil filološkim problemom. Komaj je bil dve leti na univerzi, je v *Archivu für sl. Philologie* objavil obširno znanstveno kritično oceno Goetzove knjige o slovanskih apostolih. Za disertacijo si je izbral še ne zadosti raziskane tekste starih apokrifov v obliki dialogov, ki so se ohranili v različnih balkansko slovanskih in ruskih rokopisih, znanih pod skupnim imenom *Besěda treh svjatitelej*. S kritično primerjavo in analizo posameznih tekstov se mu je deloma posrečilo dokazati njihov izvor, deloma pa izločiti drugačne apokrifične primesi, ki so zašle v rokopise iz drugih virov in katerih dotedanji raziskovalci niso razločevali od osnovnega teksta. Disertacija mu je prinesla velik uspeh, avstrijsko ministrstvo ga je po doktoratu kot enega najboljših Jagićevih učencev poslalo v Rusijo nadaljevati študije. Bil je eno leto v Moskvi, pol leta v Leningradu, prepotoval je dobršen del Rusije in navezal stike z večinoma vsemi znanimi ruskimi slavisti. V razpravah ruske slovanske komisije je že po enem letu svojega bivanja objavil obširno študijo: *Něskolko zamětok o slědah drevně slavjaskago parimejnika v horvatsko glagoličeskoj literaturě*. Vprašanje prevoda svetopisemskih knjig stare zaveze sicer najbrže ne bo nikoli pojasnjeno, toda Nahtigalu se je z veliko verjetnostjo posrečilo dokazati na podlagi kritične jezikovne in formalne primerjave svetopisemskih odlomkov iz starih hrvaških glagolskih brevirjev in misalov, zbranih v Berčičevem delu: *Ulomci svetoga pisma in Grigorovičevega ruskega parimejnika*, da je večina teh tekstov morala imeti skupno starocerkvenoslovansko predlogo.

Ko se je jeseni l. 1902 vrnil iz Rusije, je imel že utrjen znanstven sloves. Prevezel je pouk ruščine na Dunajski trgovski akademiji in na zavodu za vzhodne jezike, pozneje tudi v seminarju in v slovanskem institutu za zgodovino vzhodne Evrope. Tolikšna prezaoplenost ga je dobrih deset let ovirala v znanstvenem delu. Razen vrste kritičnih ocen ni v teh letih objavil nobene samostojne študije. Kaos v rabi ruskega akcenta pri pouku ruščine in posebno v akcentuiranih izdajah pomožnih šolskih tekstov ga je napotil, da se je začel podrobno pečati s slovansko akcentologijo. Vrsto let je zbiral in določeval praktične zakonitosti ruskega naglaševanja. Pred izbruhom svetovne vojne je imel zbranega že večino gradiva, natisnjenih je bilo celo že nekaj pol, toda nadaljnji tisk je bil onemogočen in knjiga je izšla šele l. 22 v Heidelbergu v zbirki *Slavica (Akcentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung)*.

Šele ko je l. 1913 prišel po Štrekljevi smrti kot izredni profesor na graško univerzo, je mogel žrtvovati več časa svojemu delu. Ker je na graški univerzi predaval tudi slovenski jezik in književnost, se je začel podrobno zanimati tudi za slovenske probleme. L. 1915 je začel v mariborskem Časopisu za zgodovino in narodopisje objavljati serijo razprav o brižinskih spomenikih pod skupnim naslovom *Freisingensia*, katere je pozneje nadaljeval v Časopisu za slovenski jezik, književnost in zgodovino, ki ga je ustanovil sam skupno s Kaspretom.

Vse slaviste, ki so se bavili s problemi balkanskih Slovanov, je zelo zanimala albanščina. Že Kopitar je razmišljal, kako bi tudi ostali balkanski narodi, posebno Grki in Albanci, sprejeli njegovo zamisel fonetičnega pravopisa, kakor jo je Vuk Karadžić. Pozneje je tudi Miklošič v svojih: *Rumunische Untersuchungen* pisal o albanščini. Tudi Jireček in Jagić sta se v svojih spisih pogosto dotikala albanških problemov, ki so bili marsikdaj nerazdružljivo povezani z usodo in razvojem balkanskih Slovanov. Nahtigal se je tako temeljito naučil albanščine, da je l. 1908 pomagal sestaviti Pekmeziju albansko gramatiko; napisal je zanj vsa teoretična in jezikovna zgodovinska pojasnila in svetoval Pekmeziju v vseh spornih vprašanjih.

Albanci so imeli takrat dva knjižna jezika. Na severu so pisali v narečju plemena Gegov, na jugu pa je bil najbolj razširjen toskijski dialekt. Konzul Hahn je l. 1849 prvi prinesel sporočilo o neki baje zelo stari albanski pisavi, ki jo je našel v Elbasanu v centralni Albaniji in ki je postala prava znanstvena senzacija. Geitler (*Die albanischen und slawischen Schriften*) jo je smatral za tako izredno staro, da se more celo slovanska glagolica paleografsko izvajati iz nje. Že Jagić je dvomil o tem, toda šele Pekmezi, ki se je ravnal po Jagićevih navodilih, je na študijskem potovanju našel nove dokumente, iz katerih je dognal, da je pisavo uvedel Dhaskall Todhër sredi 18. stoletja. Bila je to nekakšna skrivna pisava, stilizirana iz grških znakov, ki jo je poznal samo ozek krog ljudi. Pri Pekmezijevem poročilu v dunajski akademiji je sodeloval tudi Nahtigal.

Zanimanje za elbasansko pisavo pa je imelo za posledico natančnejše proučevanje elbasanskega dialekt, ki je bil zaradi svojega geografskega položaja in vezi s severom in jugom najbolj prikladen, da bi se iz njega razvil skupni albanski knjižni jezik. Nahtigal se je že v Pekmezijevi gramatiki zavzemal za elbasanski dialekt. Ko se je pozneje ustanovila albanska literarna komisija v Skadru, pri kateri je sodeloval tudi Pekmezi, so konec l. 1916 povabili Nahtigala, da bi na skupnem potovanju v Elbasan rešili nekatera sporna vprašanja. Avstrijska vlada ni delala ovir, nasprotno, iz ministrstva so obvestili Nahtigala, da bi bila njegova pot zelo zaželena. V aprilu in maju l. 1917 je bil Nahtigal na potovanju po elbasanskem teritoriju, o izsledkih je bila objavljena obširna promemoria, ki jo je Nahtigal ponatisnil v brošuri: *Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache*. V Albaniji je razen tega objavil poljudno študijo o rabi albanških svojilnih zaimkov v dnevniku *Postal Shqypniës*.

Ko je po vojni začel izhajati v Jugoslaviji Arhiv za arbanasku starinu, je Nahtigal priobčil v njem še dve albanološki razpravi. V prvem letniku je objavil študijo: O elbasanskem pismu in pismenstvu na njem, kjer je poizkušal osvetliti delovanje obeh najznačilnejših elbasanskih književnikov, že omenjenega Dhaskall Todhëra in Kristoforida, razmere, v katerih sta delovala, in albanske kulturne razmere v onem času. V drugem letniku Arhiva pa

je opisal Kopitarjevo razmerje do albanščine in njegove stike z bratoma Anastazijem in Spyridonom Tzellio iz Argyrokastra, ki sta zanj znova prevedla priliko o izgubljenem sinu. Nahtigalovo albanološko delo sicer ni obširno po vsebini, toda za razvoj albanskega knjižnega jezika ni prav nič manj pomembno kot Kopitarjevo za srbščino. Pekmezijeva gramatika je v glavnih obrisih obveljala kot temelj književne albanščine in elbasanski dialekt se je polagoma uveljavil kot knjižni jezik. Najvažnejši kos njegovega dela je sicer izšel pod drugim imenom, toda četudi je sam ostal v ozadju v skromni vlogi znanstvenega mentorja, ni njegov vpliv nič manj pomemben.

Ko je jeseni l. 1917 odšel profesor Murko iz Gradca v Leipzig, je postal Nahtigal njegov naslednik na stolici za splošno slovansko filologijo. Toda ni več dolgo ostal v Gradcu, dobro leto kasneje je prišel v Ljubljano, kjer je bil najprej član vseučiliške komisije, ki je organizirala priprave za univerzo. V prvem študijskem letu je bil dekan filozofske fakultete in pod njegovim vodstvom se je osnoval slovanski inštitut in znanstveno društvo za humanistične vede.

Na ljubljanski univerzi je prevzel isto funkcijo, kot jo je zadnje leto opravljal v Gradcu. Njegovo delo se je znova preokrenilo v mladostno smer, poglobil je svoje zanimanje za cerkveno slovanske spomenike in probleme primerjalne gramatike slovanskih jezikov. V Razpravah znanstvenega društva so v letih 23. in 24. začele izhajati njegove študije o cerkvenoslovanskih problemih. Na tem torišču so bila takrat rešena že večinoma vsa najvažnejša vprašanja, ostalo je samo nekaj nejasnosti, o katerih so bili znanstveniki različnega mnenja. O izvoru glagolskih črk s paleografskega stališča je sčasoma nastalo dovolj teorij; večinoma so se vsi strinjali, da je pisava posneta po grški minuskuli, za znake pa, ki jih grščina ni poznala, so iskali vzorcev v raznih orientalskih pisavah, v prvi vrsti hebrejsko samaritanski, a tudi v feničanski, koptski, gruzinski, armenski, stari semitski in etiopski pisavi, celo v runah, da ne omenim radikalnih ekstremnih teorij o embrionalnem razvoju (Geitler) ali dvojnem avtorstvu sv. Konstantina (Durnovo). Skoro vsak raziskovalec je imel drugačno stališče. Poleg tega niti še niso bili dovolj pojasnjeni po svoji glasovni vrednosti nekateri glagolski znaki, ki se včasih pojavijo v starejših spomenikih. Nahtigal se je v Doneskih o vprašanju postanka glagolice postavil na priznано, najbolj verjetno stališče, da je v rokopisu Hrabrove apologije mišljena glagolica in število njenih znakov in je na temelju abecedne molitve bolgarskega presbitera Konstantina dokazal funkcijo glagolskega znaka *pe*, ki je bil najbrže prvotno rabljen za grški *th* v tujih izrazih, toda je že v moravsko panonski dobi postal dubleta za *f*, in obenem razložil vrednost dubletnih znakov *hlū* in *tu*. Pri določevanju paleografskega izvora nekaterih glagolskih znakov ni upošteval nekaj novih momentov, kakor fonetično vrednost nekaterih glasov v grški in raznih orientalskih pisavah, ki so utegnili Konstantina pri sestavljanju glagolice napotiti, da se je poslužil stiliziranih znakov nekaterih negrških pisav v primerih, kjer grški način izgovora ni ustrezal slovanskemu zvoku. Drugo sporno vprašanje v glagolskih spomenikih je bil sinajski euhologij. Že Geitler je sprožil domnevo, da spadajo k njemu tudi trije listi glagolskega teksta, ki sta ga l. 1853 prinesla s Sinaja arhimandrit Uspenskij in N. P. Krylov v Petrograd. Jagić je bil istega mnenja kot Geitler, toda Vondrák je trdil nasprotno. Nahtigal je v drugem letniku Razprav podrobno kritično

primerjal oba teksta po jezikovni in formalni plati in neizpodbitno dokazal njuno skupno poreklo.

V področje staroslovanskih spomenikov bi spadale po svoji snovi tudi cerkveno-slovanske študije, ki jih je Znanstveno društvo 1.36 izdalo v posebni knjigi. V nekaterih spomenikih se včasih pojavijo besede, ki do danes še niso bile zadovoljivo pojasnjene. V Kijevskih listih je večkrat rabljena beseda vusodu, ki po smislu pomeni obhajilo, toda njen izvor je ostal nejasen. Nahtigal jo izvaja iz germanskega wizzōd, ki bi jo slovanščina mogla sprejeti preko češčine. Drug zanimiv izraz bi bil rovanije, ki se je dosedaj razlagalo kot pisna pomota za darovanije, ker se rabi za latinsko munera, toda na nekaterih mestih je skoro ne moremo smatrati za pomoto. Po Nahtigalovem mnenju je beseda sprejeta iz germanščine, četudi še niso našli odgovarjajočega izraza zanjo. Toda kot se samo umetno domneva germanska beseda kyrikō, iz katere se je po splošno veljavnem mnenju razvila slovanska skupna praoblika za cerkev, prav tako bi bilo možno, da je eksistiral v tej zvezi izgubljeni izraz iz indoevropskega korena* rē(i)-, iz katerega se je po germanskih glasoslovnih zakonih mogla izobraziti beseda, ki je služila za izhodišče slovanskemu izrazu.

Za zavrženo ženo je v spomenikih več izrazov, ki so se smatrali samo za različne variacije. Nahtigal je dokazal, da imamo opravka z dvema različnima pojmom, protipěga, slovensko potepiga, pri Trubarju samo tepiga, kar izvaja Ramovš iz nem. täppig, in podī-běga, ki se je ohranilo v češčini. Dalje je pojasnil v Klozovem Glagolitu nejasno besedo dzěluto v pomenu valde, ki bo bržkone slovanska tvorba.

Cerkveno slovanske študije pa niso več samo filološko analitično komentiranje tekstov, po svojih zaključkih navezujejo že na drugo smer Nahtigalovega udejstvovanja, na primerjalno slovansko lingvistiko. Z izključno jezikovnimi problemi se je začel intenzivneje baviti, ko je prevzel stolicu za slovansko jezikoslovje v Gradcu in pozneje v Ljubljani. V teku let je objavil vrsto krajših študij in razprav o posameznih jezikovnih problemih, ki morejo zanimati samo strokovnjaka, zato o njih ne bom govoril podrobneje. V razpravi: Instrumental sing. fem. v Časopisu za jezik, književnost in zgodovino 1920. je razbral raznovrstno pestrost končnic v prekmurščini, kajkavskih in štokavskih dialektih in njihovo različno razvojno linijo iz slovanske praoblike. V Beličevem zborniku je objavil študijo o oblikah po osnovah na -u v starocerkvenoslovanskih spomenikih. V praslovanščini je utegnilo biti komaj pet ali šest izrazov u-jevske deklinacije, a vendar so se njihove končnice v vseh slovanskih jezikih posplošile v toliki meri, da so marsikdaj popolnoma izrinile stare končnice drugih moških osnov. Nahtigal je pokazal, da se medsebojno vplivanje in mešanje začneja že v najstarejši znani dobi.

K jezikovnim razpravam bi spadala tudi blesteča študija o postanku imena Hrvat v Južnoslovanskem filologu. Nahtigal ni k dosedanjim teorijam prispeval nove, omejil se je samo na to, da je ugotovil vse možne praoblike imena Hrvat in opozoril na vse pomanjkljivosti in nedoslednosti dosedanjih mnenj. Gradivo, ki ga imamo, nam ne nudi nobenih možnosti za prave sklepe, nobena teorija ne more svojih trditev znanstveno fundamentirati, naj si bo to že slovanska, gotška, avarska, sarmatska ali drugačna razlaga. Najverjetneje bi bilo, da je ime nastalo iz gotščine. Imen večine slovanskih narodov ni mogoče zadovoljivo pojasniti na noben način.

Višek Nahtigalovega jezikoslovnega dela pa je njegova knjiga *Slovanski jeziki*, katere prvi del je izšel lani. Po Vondrákovi in Leskienovi primerjalni gramatiki je to po dolgem času prva knjiga, ki upošteva vse tudi najnovejše izsledke primerjalnih slovanskih študij. Knjiga je zamišljena kot nekakšen pregleden repetitorij, v bistvu pa je mnogo več, kljub temu, da je gradivo do skrajnosti strnjeno. Že Leskien se je v svoji gramatiki trudil, da bi opisal posamezne na videz različne pojave pod skupnim vidikom, Nahtigal pa je šel še dalje v težnji za čim popolnejšo sintezo in posrečilo se mu je podati tako pregledno fikcijo stanja, kot jo dosedaj v slavistiki še nismo poznali. V knjigi sta strogo ločena predhistorični in historični del. V glasoslovju je vse individualne slovanske pojave opredelil v štiri zakone, v zakon odprtih zlogov, o kvantiteti, o akcentu in palatalnem značaju praslovanskega glasovnega sestava. Tudi v historičnem delu se drži enake razmejitve, kako so slovanski jeziki individualno porušili ali dalje razvijali praslovanski sistem. V fleksiji je bilo težje najti skupna izhodišča. Delitev po spolu namesto sedaj običajne po osnovah v deklinaciji je sicer smotrnejša posebno v historičnem delu, ko začno fleksije sovpadati in vplivati druga na drugo, v predhistoričnem delu pa je bila skoro odveč. Povsod se ogiba shem in poizkuša individualno razložiti vsak pojav, samo kjer je nujno potrebno, se posluži tabel (pri pregledu vseh fleksij, pri zaimkih in klasifikaciji glagola).

V nekaterih stvareh pa je bil Nahtigal le skoroda preveč kritičen. Tako n. pr. v poglavju o akcentu in metatoniji, ki bi bilo brez dvoma mnogo preglednejše, če se ne bi zadovoljil samo z opisom dejanskega stanja brez strnjenih razlag, ki bi gradivo naredile preglednejše. Sicer pa knjiga ni zanimiva samo po novem načinu gledanja, ampak prinaša tudi obilo novega gradiva, nove etimologije in skrbno zbrane primere za osvetljavo posameznih pojavov, posebno v drugem historičnem delu, kjer se je najbolj uveljavil Nahtigalov samostojni študij posameznih slovanskih jezikov. Na koncu knjige so priloženi tudi teksti, prilika o usmiljenem Samarijanu v staro-cerkvenoslovanskih verzijah in vseh slovanskih jezikih razen beloruščine, kašubščine in dolnje lužiščine ter obširen pregled najvažnejše literature o posameznih problemih. Ko bo izšel tudi drugi del, ki bo obsegal slovanske leksikalične, semantične in sintaktične posebnosti, bo to brez dvoma kljub zgoščenemu obsegu najpopolnejša primerjalna slovanska gramatika, kar jih je dosedaj.

Mimogrede sem že omenil Nahtigalovo slovenistično delo, ki ga je začel, ko je bil nastavljen v Gradcu. V Karnioli je l. 1917. objavil imenoslovno dialektološko študijo *Doberdo — Doberdob*, že l. 1915. je začel priobčevati serijo razprav o brižinskih spomenikih pod skupnim naslovom *Freisingensia*. Brižinskih spomenikov se je lotil z enako metodo in kriticizmom kot cerkveno slovanskih. Pojasnil je pomen nekaterih spornih izrazov, kot v *uzmazi* (v zvezi s tem podaja etimologijo besede *prešuštvo*), v drugi študiji je preiskal nazalne vokale v spomenikih. Njegovi zaključki so bili po poznejših raziskovanjih s pomočjo slovenskega imenskega gradiva v nemški grafiki deloma izpopolnjeni in izpremenjeni, toda Nahtigal je bil vendarle prvi, ki je znova sprožil vprašanje najstarejših slovenskih tekstov. V tretji študiji je opozoril na važnost latinskega dela brižinskega kodeksa, iz katerega bi se dalo razbrati marsikatero pojasnilo za nastanek in domovino slovenskih pripiskov. Pozneje je zgodovinar Milko Kos podrobno opisal kodeks in njegovo zgodovinsko ozadje. V četrti študiji *Freisingensia* je Nahtigal pole-

miziral s Kosom o nekaterih nejasnostih, o pomanjkljivostih Kosovega opisa in analiziral naglasna znamenja in pisanje u/v. Kos-Ramovševa izdaja Brižinskih spomenikov podaja zdaj v poljudni in kratki obliki vsa zgodovinska in lingvistična vprašanja, ki jih je v zvezi s spomeniki mogoče rešiti.

Važen prispevek za Slovence je bila tudi brošura, ki jo je napisal Nahtigal ob prevratu: Južnoslovansko-italijansko sporno vprašanje v luči nekih znanstvenih podatkov. Knjiga je bila namenjena mirovni konferenci, izšla je tudi v francoskem prevodu. Čeprav je v bistvu samo skrbno pripravljen referat, ki v poljudni obliki tolmači izsledke v študiju zgodovinskega razvoja razmerja med slovanskim in romanskim prebivalstvom na Primorskem in v Istri, je vendar v njej toliko novih osvetljav in migljajev, da jo moremo prištevati med resno znanstveno literaturo.

Nahtigal zavrača Grudnovo trditev, da so Slovani izpodrinili romansko prebivalstvo ob Adriji, ki se je vzdržalo le v nekaterih mestih, in zagovarja stališče, da so današnji romanski prebivalci Istre dvojnega porekla. Na eni strani so to potomci romaniziranih praprebivalcev, kot je dokazano za Dalmacijo. Ti spadajo v isto skupino kot Rumuni ali deloma samo na pol romanizirani Albanci. Drugi Italijani v Istri in Trstu pa so pozneje priseljen beneški element, ki nima s prvimi nič skupnega. Zbral je vse lingvistične in zgodovinske dokaze za to svojo trditev, da Slovenci nismo prav za prav nikoli mejili na Italijane, ampak na retoromanske dialekte, med katere štejejo nekateri italijanski lingvisti (Ascoli) tudi furlanščino. A tudi to retoromansko in romanizirano prebivalstvo v Istri je bilo že v devetem stoletju neznatna manjšina, ki se je ohranila samo v nekaj mestih. Tudi pozneje, ko so vojne med Benetkami in Genovo in kužne bolezni Istro skoro popolnoma opustošile, so Benečani naseljevali Hrvate in Črnogorce. Tudi v Trstu so že davno izumrle večinoma vse stare romanske družine in že v XIII. stoletju nastopajo kot priče in pravi meščani v veliki meri Slovani. V študiji je mnogo razočaranja, že na prvi strani citira stavek, ki ga je neki italijanski novinar rekel Kramažu, da Italija potrebuje Primorje iz enakih vzrokov kot Češkoslovaška Sudete.

Pri oceni celotnega znanstvenega dela ne smemo pozabiti tudi na vrsto drugih spisov, ki jih sicer ne moremo uvrstiti med samostojne študije, so pa za poznanje človeka, njegovih odnosov do predmeta in njegovo razgledanost prav tako važni. To so kritike ter enciklopedični in spominski članki.

Že v začetku sem omenil Nahtigalovo kritiko Goetzove knjige o slovanskih apostolih. Nahtigalova temeljitost in kriticizem, ki se kaže v njegovih razpravah, odlikuje tudi njegove kritike in referate. Do svetovne vojne so njegove kritike po večini omejene na ruske učbenike in akcentuirane tekste, torej na stroko, s katero se je v onem času najintenzivneje bavil. Mogli bi reči, da je ob teh kritikah dozorevalo njegovo delo o ruskem akcentu. V *Anthropos* je l. 1909. obširno poročal o Ischirkoff-Cvijičevem sporu o macedonskem vprašanju. Prihodnje leto je v Ljubljanskem Zvonu ocenjeval Leskienovo starocerkvenoslovansko gramatiko in cerkvenoslovanski priročnik. Tudi v teh kritikah se že v prvih obrisih javljajo nagibi, ki so ga pozneje privedli do »Slovanskih jezikov«. V Južnoslovanskem filologu je ocenil Mayerjevo knjigo: *Slavische und indogermanische Intonation*. V vseh teh kritikah se nam kaže resen znanstvenik, ki se nikoli ni dal zapeljati impulzu, ampak poda za svoje trditve vedno tehtne dokaze.

Za leksikon Minerve je napisal vrsto člankov o posameznih slovanskih jezikih, cerkvenoslovanščini, bolgarščini, češčini, slovaščini, lužiški srbščini, poljščini in ruščini, kjer podaja mnogo lastnega gradiva. V teh člankih so že prvi zarodki bodočih »Slovanskih jezikov«. Sodeloval je tudi pri Slovenskem biografskem leksikonu, v »Ljubljanskih Zvonih« je raztresena vrsta njegovih člankov o Prešernu (1900), Jagiću (1918), Murku (1921) in Miklošiču (1926), med vojno je sodeloval tudi pri Graški »Tagespost«.

Njegovo delo še ni zaključeno. Za bližnjo bodočnost pripravlja faksimilirano izdajo sinajskega euhologija. Nadaljevati namerava tudi svoje Slovanske jezike in še kaj.

Ne smemo pozabiti tudi na njegovo organizatorično delo. Omenil sem že, da je skupaj s Kaspretom ustanovil Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, ki pa je zaradi finančnih težav 1. 31. prenehal izhajati. Morda ga bo nadaljevala Akademija. Tudi Znanstveno društvo za humanistične vede se je ustanovilo na njegovo pobudo. Dolgo vrsto let je sodeloval pri borbi za Akademijo, ki ga je izvolila za svojega prvega predsednika. V skromnih ljubljanskih razmerah ni bila malenkost ustvariti znanstveni forum. Treba se je bilo neprestano boriti s finančnimi težavami, ki so dostikrat grozile, da pokopljejo vse začeto delo, treba je bilo mnogo iznajdljivosti in žilavosti za vse to razmeroma ogromno delo zadnjih dvajsetih let.

OB RAZSTAVI „POL STOLETJA HRVATSKE UMETNOSTI“

DAGMAR GULIČ

Ne tako globok, toda virtuosnejši je Miroslav Kraljević (1885.—1913.). Tudi on se je šolal v Münchenu. Zgodnji Manet mu je bil v tistih časih ideal, prav tako kot Račiću in Beciću. Na Akademiji so vse tri radi njihove posebnosti imenovali »die kroatische Schule«. Pozneje, v Parizu temu razvajanemu gosposkemu otroku nova umetniška naziranja (Cézanne, Matisse, začetki kubizma) niso pomenila problemov. S svojim lahkotnim temperamentom in vzgojo je šel preko njih, čeprav so se ga dotaknili najrazličnejši vplivi. Ni se razbil ob njih kot Račić, ki ga je, kot misli Krleža, zlomilo spoznanje, da tu že razpadajo tisti slikarski elementi, na katerih je sam šele pričel graditi. V načinu slikanja, posebno pa v odnosu do objekta je bil Kraljević mnogo bolj impresionist kot Račić. Trenutni vtis, ki ga je znal izredno dobro ujeti na platno, je bil zanj važnejši kot psihološko karakteriziranje. Lahkotnost, površno opazovanje, dekorativnost in gosposka eleganca karakterizirajo raznovrstno Kraljevićevo delo (olja, pasteli, akvareli, risbe). Med njegova najboljša dela spada »Mala z bebo« in »Autoportret s pipo«, ki ga smatra Babić za klasično delo v hrvatskem slikarstvu.

Kar sta mogla Račić in Kraljević radi svoje zgodnje smrti le nakazati, to je razvil dalje Vladimir Becić (roj. 1886.). Od zgodnjih impresijonističnih del prve münchensko-pariške faze (portret Kraljevića) se je povzpел preko konstruktivizma (Hčerka) do današnjega svojevrstnega, tonsko skladnega kolorizma (Neretvanski pejzaži). Kljub temu da je kot Račić in Kraljević začel graditi na impresionizmu, se ni ta urejeni racionalist predal nikoli zgolj refleksu. Becić, ki spada